

## ПОЧТА ХИЗМАТЛАРИНИНГ ҲИСОБ ВА АУДИТ ОБЪЕКТИ СИФАТИДАГИ ТАСНИФИЙ АСОСЛАРИ

*СамИСИ доц.в.б., PhD У.А.Ширинов*

**Аннотация:** Мақолада почта хизматларининг ҳисоб ва аудит объектлари сифатидаги таснифи ва тавсифи баён қилинган.

**Калитли сўзлар:** почта алоқаси, почта хизматлари, курьерлик хизматлари, универсалхизматлар, почта жўнатмалари, ёзма хат-хабарлар.

**Аннотация:** В статье дана классификация и характеристика услуг почтовой связи как объектов учета и аудита.

**Ключевые слова:** почтовая служба, почтовые услуги, курьерские услуги, универсальные услуги, почтовые отправления, письменная корреспонденция.

**Abstract:** The article describes the classification and description of postal services as objects of accounting and audit.

**Keywords:** postal service, postal services, courier services, universal services, postal items, written correspondence.

Мамлакатимиз иқтисодиётини жадал ва мутаносиб ривожлантиришда, аҳоли ҳаёт даражаси ва сифатини изчил оширишда хизматлар соҳасининг ўрни беқиёсдир. Зеро, Президентимиз таъкидлаганларидек, «хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётимизни барқарор ривожлантиришнинг энг муҳим манбаи ва омили ҳисобланади. Жаҳон тажрибаси бугун айнан ушбу соҳа ялпи ички маҳсулотни шакллантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш, одамларнинг фаровонлигини оширишда етакчи ўрин тутишини кўрсатмоқда.

Хизматлар соҳасида почта алоқаси хизматлари муҳим ўрин тутди. Ушбу хизматларсиз одамларнинг ва хўжалик юритувчи субъектларнинг кўплаб ижтимоий-иқтисодий, маънавий, маърифий ва бошқа талабларини қониқтириб бўлмайди. Бундай талабларнинг ўсиб бориши, табиий равишда, почта алоқаси хизматларини борган сари раванқ топтиришни объектив зарурат қилиб қўяди.

Почта алоқаси хизматлари ушбу хизматларни кўрсатувчи субъектларда даромад ва фойда олишнинг асосий манбаи ҳисобланади. Шунингдек, почта алоқаси хизматлари ушбу соҳа субъектларида маблағ сарфлашнинг бош объекти бўлиб ҳисобланади. Айнан шу сифатда почта алоқаси хизматлари ушбу хизматларини кўрсатувчи субъектларда юритиладиган бухгалтерия ҳисобининг ҳамда уларда ўтказиладиган аудитнинг асосий объекти бўлиб ҳисобланади.

Бошқарув воситаси сифатида бухгалтерия ҳисоби почта алоқаси хизматларини кўрсатувчи операторлар ва провайдерлар фаолиятини ифодаловчи пул бирлигидаги барча миқдор кўрсаткичлар, чунончи даромадлар, харажатлар, фойда ёки зарар, хўжалик маблағлари ва уларни ташкил топиш манбалари тўғрисидаги ахборотларни тизимли равишда акс эттириш, ушбу ахборотларни тегишли фойдаланувчиларга ўз вақтида тақдим этиш каби талабларга жавоб бериши лозим. Молиявий назоратнинг муҳим тури сифатида аудит ушбу субъектлар томонидан тузилган молиявий

ҳисоботларни, юз берган жараёнлар ва операцияларни республикаимиз қонунларига мослиги ёки мос келмаслиги ҳақида аудиторларга ўз фикрини шакллантиришга имкон бериши керак. Бухгалтерия ҳисоби ва аудит томонидан улар олдида қўйилаётган ушбу талабларни тўлиқ ва ҳаққоний бажарилиши кўп жиҳатдан почта алоқаси хизматларининг ушбу бошқарув воситалари объектлари сифатидаги таснифий ҳамда тавсифий асосларининг мавжудлигига бевосита боғлиқ.

Бизнингча, почта алоқаси хизматларини кўрсатувчи субъектларда бухгалтерия ҳисоби ва аудитнинг хусусиятлари махсус стандарт ёки йўриқнома мақомидаги меъёрий ҳужжатлар билан мустаҳкамланиши мақсадга мувофиқ. Мос равишда, меъёрий ҳужжатлар билан мустаҳкамланган почта алоқаси хизматларини кўрсатувчи субъектларда бухгалтерия ҳисоби ва аудит хусусиятларини дарсликлар, ўқув ва амалий қўлланмаларга ҳам киритиш лозим.

Фикримизча, махсус стандарт ёки йўриқнома мақомидаги меъёрий ҳужжатларда, шунингдек уларга мос равишда тайёрланадиган дарсликлар, ўқув ва амалий қўлланмаларда почта алоқаси хизматларининг ҳисоб ва аудит объектлари сифатидаги таснифий асослари етарлича очиқ берилиши керак.

Почта алоқаси хизматларининг ҳисоб ва аудит объектлари сифатидаги таснифи ва тавсифини очиқ беришда, бизнингча, авваламбор, уларнинг «Почта алоқаси тўғрисида қонун»да келтирилган тавсифлари асос қилиб олиниши лозим. Шунингдек, ушбу хизматларни ҳисоб ва аудит объектлари сифатидаги таснифий жиҳатларини белгилашда республикаимизнинг бошқа қонун ҳужжатлари талаблари эътиборга олиниши керак.

Бизнингча, почта алоқаси хизматларини бухгалтерия ҳисоби ва аудит объектлари сифатида таснифлашда уларнинг “Почта алоқаси тўғрисида қонун”да келтирилган гуруҳлари ва турларини бирламчи асос қилиб олиш лозим. Чунки, айнан почта алоқаси хизматлари гуруҳлари ва турлари бу хизматларни кўрсатувчи субъектлар асосий фаолиятининг бош мақсади ва мазмунини ифодалайди. Бошқарув воситаси сифатида бухгалтерия ҳисобининг бош мақсади ва асосий вазифаси бўлиб макон ва замонда амалга оширилаётган почта алоқаси хизматлари гуруҳлари ва турлари тўғрисида пул бирлигидаги ахборотларни йиғиш, қайд этиш, гуруҳлаш, жамлаш ва тегишли фойдаланувчиларга етказиб бериш ҳисобланади.

“Почта алоқаси тўғрисида қонун”га мувофиқ барча почта алоқаси хизматлари қуйидаги 3 та гуруҳга бирлаштирилади (1-расмга қаранг).



1-расм. Почта алоқаси хизматлари гуруҳлари

Почта алоқаси хизматлари ҳар бир гуруҳи ўз ичига аниқ турдаги хизматларни олади. Чунончи, «Ўзбекистон почтаси» АЖ веб-сайтида келтирилган маълумотларга кўра, почта алоқаси хизматларининг юқорида келтирилган ҳар бир гуруҳи таркибига қуйидаги хизмат турлари киритилган (1-жадвалга қаранг).

1-жадвал

### Почта алоқаси хизматлари алоҳида гуруҳларига кирувчи хизматларнинг турлари

№	Хизматлар гуруҳи	Гуруҳ таркибига кирувчи хизмат турлари
1	<b>Почта хизматлари</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>*Оддий, буюртмалихатларни ва қийматизълон қилинган хатларни жўнатиш (ички ва халқаро);</li> <li>* Оддий буюртмали почта карточкаларини жўнатиш (ички ва халқаро);</li> <li>* Оддий буюртмали вақийматизълон қилинган бандеролларни республика бўйича жўнатиш тушумлар;</li> <li>*Оддий ва буюртмали секограммаларни жўнатишдан (ички ва халқаро);</li> <li>*Оддий ва қийматизълон қилинган магнитофадаги посылкаларни жўнатиш (ички ва халқаро);</li> <li>*Буюртмали маилда пакетларни жўнатиш (ички ва халқаро);</li> <li>*Мосравишда қопланган чоп этилган нашрларни жўнатиш (ички ва халқаро);</li> <li>*Республика бўйича оддий, телеграфли ва электрон пул ўтказмаларини жўнатиш;</li> <li>* Халқаро оддий ва электрон пул ўтказмаларини жўнатиш.</li> </ul>
2	<b>Курьерлик хизматлари</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>*Почта карточкаларини етказиб бериш (ички ва халқаро);</li> <li>*Хатларни етказиб бериш (ички ва халқаро);</li> <li>*Бандеролларни етказиб бериш (ички);</li> <li>*Посилкаларни етказиб бериш (ички ва халқаро);</li> <li>*Тегишли қоламаларда чоп этилган нашрларни етказиб бериш (ички ва халқаро).</li> </ul>
3	<b>Универсал хизматлар</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>*Газета ва журналларга обуналарни қабул қилиш;</li> <li>*Пенсия ва нафақаларни етказиб бериш;</li> <li>*Даврий нашрлар, журналлар, китоблар ва бошқаларни етказиб бериш;</li> <li>*Телеграммаларни қабул қилиш ва етказиб бериш;</li> <li>*Шаҳарлар оаро ва халқаро телефон сўзлашувларини хизматларини кўрсатиш;</li> <li>*Коммунал хизматлар (электроэнергия, газ, иситиш, иссиқ сув ва бошқалар) тўловларини ва шаҳар телефони учун абонент ҳақини қабул қилиш;</li> <li>* Почта маркаларини ва филателия маҳсулотлари, даврий нашрлар, журналлар, китоблар, истеъмол товарларини сотиш.</li> <li>* Посилкаларни сақлаш, ўраш, қайта ўраш хизматлари;</li> <li>*Посилка яшиқлари, бандеролка робкаларини ва халталарини сотиш;</li> <li>*Почта жўнатмаларини манзилларини ёзиб бериш ва почта бланкаларини тўлдириб бериш;</li> <li>* Абонентлик яшиқларини тақдим этиш</li> </ul>

Почта алоқаси хизматларини бажаришнинг юқорида келтирилган усуллари бир-биридан улар учун ундириладиган ҳақ (тариф) миқдори бўйича ҳам фарқланади. Ушбу усуллар почта хизматларини кўрсатувчи субъектлар оладиган даромадларга бевосита ўз таъсирини ўтказди. Шу боис ҳам, почта алоқаси хизматларини уларни бажаришда қўлланиладиган усуллар бўйича тўғри ҳисоб-китоб қилиш ва ҳисобини юритиш ўта муҳим ҳисобланади.

Почта алоқаси хизматларини кўрсатишда улар учун тариф ва расценкаларни белгилашга асос қилиб олинadиган мезонлар ўта муҳимдир. Бундай мезонлар сифатида турли ўлчов бирликларидаги натурал ва пул бирлигидаги кўрсаткичлар олинади. Чунончи, бундай кўрсаткичлар тизими ҳамда уларнинг миқдори барча почта операторлари ва провайдерлари учун алоҳида жўнатмалар, ўтказмалар ва хизматлар бўйича бир хилдир. Почта алоқаси хизматларини улар учун тўловларни амалга ошириш турлари бўйича таснифлаш ўта муҳим. Ушбу белгисига кўра барча почта алоқаси хизматлари қуйидаги турларга бўлинади:

- \*нақд пулга кўрсатилган хизматлар;
- \*пластик карта орқали тўлови амалга оширилган хизматлар;
- \*нақдсиз пул кўчириш орқали кўрсатилган хизматлар;
- \*корпоратив пластик орқали тўлови амалга оширилган хизматлар.

Почта алоқаси хизматларини солиқ тўловларига муносабатига кўра ҳам тўғри таснифлаш катта аҳамият касб этади. Бундай тасниф солиққа тортиладиган ва солиққа тортилмайдиган алоқа хизматларини, солиқ имтиёзларига эга бўлган хизмат турлари ҳисобини тўғри юритишнинг асосий гарови бўлиб ҳисобланади.

### Фойдаланилган адабиётлар

1. O'Ktamovich, P. L. X., & Boxodirovich, E. F. (2022). RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA BUXGALTERIYA HISOBNI O'RNI. *Journal of marketing, business and management*, 1(2), 120-124.
2. Po'Latov Xudoyberdi, O. K. (2022). BUXGALTERIYA HISOBIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH YO'LLARI. *Journal of marketing, business and management*, 1(1), 37-40.
3. Пўлатов, Х. Ў. (2021). ACCOUNTING ACCOUNTS IN WHOLESALE ENTERPRISES. *Экономика и социум*, (4-2), 318-323.
4. Пўлатов, Х. Ў. (2021). DIRECTIONS TO IMPROVE TURNOVER ACCOUNTING IN ENTERPRISES OF DIFFERENT ACTIVITIES. *Экономика и социум*, (5-2), 186-189.
5. Vaxromovich, U. K. (2021). Risk Assessment and Internal Control System in Audit. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 7, 1-5.
6. Keldiyorqizi, U. S. (2021). The role of international audit standards on the audit of oil and gas companies in Uzbekistan. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 1346-1351.
7. Хусанов, М. (2021). Махсус саволлар бўйича ўтказиладиган аудиторлик текширувларининг ташкилий ва методологик асослари. *Общество и инновации*, 2(4/5), 564-571.
8. Хусанов, М. Х. (2021). THE NEED FOR A SPECIAL QUESTION-LIKED AUDIT. *Экономика и социум*, (5-2), 539-543.